

RAZVOJ ANDRAGOŠKE ZNANOSTI

Željka Maic
Osnovna škola braće Radića Pakrac
Pakrac, Hrvatska

Sažetak:

Andragogija je prilično mlada znanost koja se razvijala u okvirima pedagogije. Iako ima vrlo dugu i bogatu andragošku praksu kao teorija, sustavno se počela razvijati tek u 19. st. Druga polovina 20. st. smatra se periodom njenog najplodnijeg i najintenzivnijeg razvitka u kojem andragogija postaje relativno samostalna znanstvena disciplina. Spominje se ime Malcolma Knowlesa koji je svojim člankom „Andragogija, ne pedagogija“ utemeljio pojam andragogije u zemljama engleskog govornog područja. Rad započinje s podacima o povijesnom razvoju obrazovanja odraslih u tri glavne faze razvoja - fazi integralnog jedinstva andragogije s pedagogijom i sociologijom koja traje od 4. do 19. stoljeća, fazi deskriptivno-deduktivne andragogije od druge polovice 19. stoljeća do 30-ih godina 20. stoljeća i fazi relativne samostalnosti andragogije kao znanosti koja se događa između dvaju svjetskih ratova i u poslijeratnom razdoblju. Slijedi povijesni razvoj obrazovanja odraslih u Hrvatskoj od početka 20. stoljeća do razdoblja nakon rušenja Berlinskog zida. Rad završava predviđanjem za budućnost andragogije.

Ključne riječi: andragogija, cjeloživotno obrazovanje, faze razvoja, obrazovanje odraslih, povijesni razvoj

Uvod

Andragogija je relativno mlada znanost koja je svoju sistematsku strukturu razvijala u uskoj povezanosti s drugim znanostima poput filozofije, pedagogije, logike i sociologije i upravo je zbog toga njena sistematska struktura više rezultat drugih teoretskih promišljanja nego nje same. U tome leži i jedan od glavnih problema andragogije kao znanosti i njenog teorijskog konstituiranja.

Andragogija je sve do sredine 19. stoljeća, kada se počinju javljati prva sustavna teoretska promišljanja o odgoju i obrazovanju odraslih, svoj razvoj uglavnom temeljila na dotadašnjoj praksi koja je zapravo bila izraz aktualnih društveno-ekonomskih i socijalno-kulturnih potreba klasnog društva. Na takvim se pragmatičkim osnovama gotovo u potpunosti odrekla promišljanja i stvaranja fundamentalne teorije. Njezina su glavna teorijska proučavanja bila pragmatički usmjerena isključivo na promišljanje i proučavanje problema procesa obrazovanja s jednim jedinim ciljem: što uspješnije realizacije prakse.

„Postaje sve očiglednije da prvenstveni zadatak pedagogije i andragogije nije proučavanje osposobljavanja za postojeću već za stvaranje buduće stvarnosti. Nije im prvenstveni zadatak proučiti kako najracionalnije zadovoljiti aktualne potrebe, već kako, polazeći od sadašnjih dostignuća (nauke, tehnike, čovjekove svijesti o njegovom vlastitom smislu), najracionalnije i najbolje oblikovati čovjeka za stvaranje i razvoj novih vizija, u skladu sa čovjekovim humanističkim smislom, sa smislom koji proizlazi iz njegove vlastite biti i vlastitih karakteristika.“¹

Andragogija se mora pozabaviti osmišljavanjem svoje teorije, povijesno sagledati dosadašnja postignuća, uporabiti već postojeće koncepcije, osmišljavati ih i provjeravati. U razvijanju tih koncepcija potrebna je povezanost andragogije s drugim znanostima kako bi mogla ubrzati svoj osobni razvoj i ujedno osvijetliti puteve stjecanja svog identiteta i unutarnje koherentnosti kao znanost budućnosti i kao znanost za budućnost.

¹ Mрмаk, I. (1990). Nove paradigmatičke osnove nauke i razvoj andragogije. *Andragogija*, 4-6.

POVIJESNI RAZVOJ OBRAZOVANJA ODRASLIH

Andragogija je jedinstvena teorija obrazovanja odraslih.

Kao što se nekad davno pedagogija razvijala u okvirima filozofije, a prije toga filozofija iz teologije, tako se i andragogija razvijala u okvirima pedagogije.

Riječ andragogija potječe iz grčkog jezika i složenica je dviju riječi: "aner" (genitiv od "andros") = čovjek i "agoge" = vođenje.

U praktičnom i teorijskom utemeljenju andragogije kao autonomne znanosti mogu se identificirati različite faze koje su odražavale određeno stanje teorijske misli i andragoške prakse.

Pojedini autori (Ogrizović, Pongrac, Savićević i dr.) najčešće spominju sljedeće faze:

1. faza integralnog jedinstva andragogije s pedagogijom i sociologijom
2. faza deskriptivno-deduktivne andragogije
3. faza relativne samostalnosti andragogije kao znanosti.

FAZA INTEGRALNOG JEDINSTVA ANDRAGOGIJE S PEDAGOGIJOM I SOCIOLOGIJOM

Karakteristika prve faze jedinstvo je pedagoške i andragoške prakse. Taj period počinje još u staroj Grčkoj i traje sve do 19. stoljeća, do industrijsko-tehničke revolucije. Andragoška misao javlja se kao dio opće filozofske i pedagoške misli.

Sofisti, koji se često nazivaju i prosvjetiteljima Grčke bili su prvi značajni praktičari obrazovanja odraslih. Prve početke andragogije nalazimo u *antičkoj Grčkoj* kod sofista Protagore (481. – 410.) i Gorgije (483. – 375.), koji mnogo rade na obrazovanju slobodnih građana u duhu robovlasničke demokracije. Na liniji daljnjeg razvoja nalaze se Sokrat (469. – 399.), Platon (427. – 347.) i Aristotel (384. – 322.). U Platonovu djelu "O državi" nalazimo već i prve elemente andragoške teorije. Njegov pedagoški sustav obuhvaća djecu, omladinu i odrasle do 35. godine. To je prvi jedinstveni odgojni sistem koji se strukturom proteže od djeteta predškolske dobi do odrasla čovjeka. *Platon* je u pogledu obrazovanja odraslih išao ispred svog vremena. Njegova ideja o doživotnom obrazovanju uspjela je preživjeti sve civilizacijske promjene. Njegovi dijalozi pisani u stilu Sokratove metode bili su usmjereni da obrazuju odrasle. Platonova shvaćanja o obrazovanju odraslih refleksija su njegovog shvaćanja čovjeka, prirode njegovog bića, mogućnosti njegovog razvoja, njegove aktivnosti i samoaktivnosti u procesu učenja.

Sokrat je svojim idejama i praktičnom aktivnošću izvršio znatan utjecaj na grčko obrazovanje odraslih. On je znatno proširio okvire sadržaja, uvažavajući zahtjeve da se u njihovom oblikovanju polazi od iskustva čovjeka. Stjecanje znanja odraslih treba biti putem razgovora, oslanjajući se na njihova vlastita iskustva. U svojoj biti, obrazovanje treba pridonositi razvoju mišljenja, a ne da bude samo prenošenje informacija.

Najveći sistematičar antičke civilizacije, *Aristotel*, interesirao se i teorijski i praktično za probleme obrazovanja i učenja, a posebno za obrazovanje odraslih. On je utemeljio sustav obrazovanja i postavio temelje visokoškolskog obrazovanja. U svojoj školi spajao je znanstveni i nastavni rad. Istraživanjima je akumulirao veliku količinu znanja, što je bilo posebno važno za praktičnu obrazovnu aktivnost. Njegova koncepcija obrazovanja građanina usmjeravala se k postizanju dobrog života. Njegov optimizam, posebno u odnosu na obrazovanje odraslih, temelji se na mogućnostima kojima čovjek raspolaže. Kod Aristotela su u odnosu na obrazovanje uključeni razvojni elementi. Razvoj se odnosi na sve periode čovjekovog života i na sve aspekte čovjekove ličnosti. Obrazovanje i učenje Aristotel stavlja u okvire koncepcije o doživotnom obrazovanju.

Andragoška praksa nastala je u robovlasničkoj Grčkoj kao dio opće pedagoške prakse te živi u čitavom antičkom periodu.

Obrazovanje i učenje odraslih u *antičkom Rimu* može se analizirati u širim kulturnim okvirima. U toj civilizaciji obitelj je bila središte odgoja i obrazovanja sve do šesnaeste godine, kada se dječak prijavljivao za vojnu službu. *Škole retora* bile su usmjerene prema neformalnim oblicima obrazovanja odraslih: bibliotekama, kazalištima, galerijama, izložbama.

Najznačajnija je osoba koja se u starom Rimu bavila pitanjima obrazovanja bio *Kvintilijan*. U djelu *Obrazovanje govornika (Instituto oratoria)* navodi da za stjecanje govorničkih znanja i vještina nisu bitne godine polaznika (što implicira obrazovanje odraslih) već sposobnosti kandidata i napredak u učenju.

Pobjedom kršćanske ideologije, položaj obrazovanja znatno se pogoršao. *Kršćanstvo* je antičku kulturu i filozofiju smatralo grešnom i poganskom te zbog toga ruši visoki antički stupanj obrazovanja i civilizacije. Obrazovanje odraslih provodi se isključivo pod budim okom crkvenih otaca u samostanima, raznim crkvenim ustanovama i na dvorovima. Crkveno obrazovanje postaje u feudalizmu oslonac i sredstvo za očuvanje feudalnih interesa pa s pravom možemo reći da znanost postaje "sluškinja" religije. Prve škole koje je osnovalo kršćanstvo bile su namijenjene odraslima - škole katekumena u kojima se odrasli pripremaju za primanje kršćanske vjere.

S propašću antičkog Rima koji je kao i Atena imao vrlo razvijen društveno-politički život pa samim time i razvijenu andragošku praksu, obrazovanje i odgoj odraslih gotovo prestaje.

U vrijeme srednjeg vijeka stupanj obrazovanja znatno je pao jer se obrazovni rad temeljio na nepromjenjivim crkvenim dogmama i zakonima. Ono što je živjelo, živjelo je unutar zatvorenih redova duhovnog i svjetskog plemstva.

U *srednjem vijeku* javljaju se nove ideje i pokreti od kojih su najvažniji humanizam i renesansa. Oni skreću pozornost na čovjeka i traži se obnova antičke kulture i znanja. Uvode se i svjetovni oblici obrazovanja i učenja odraslih. Nove ideje u području obrazovanja pomiču se od juga prema sjeveru Europe. Javlja se *reformacija* kao reakcija na opadanje morala među crkvenim krugovima. Reformacija izaziva *protureformaciju* koja također ima obrazovne dimenzije. Dolaze novi oblici i obrazovne ustanove. U to vrijeme (16. stoljeće) uvodi se obvezno osnovno obrazovanje za djecu. Stvara se nova građanska klasa koja se javlja kao protivnik ne samo feudalnog načina proizvodnje već i srednjovjekovnog načina mišljenja.

Iako epoha *humanizma i renesanse*, osim nekih naprednijih ideja, nije dala bitniji doprinos u obrazovanju odraslih, ipak ima veliko značenje za razvoj teorije i prakse ove društvene aktivnosti. Odbacivanjem mrtve skolastičke filozofije, buđenjem antičke kulture, izučavanjem prirode i nagomilavanjem novih znanstvenih spoznaja, na određeni je način stvoren uvjet za isticanje ideje o cjeloživotnom obrazovanju. S obzirom da su humanizam i renesansa naglašavali slobodu mišljenja, to je unijelo novi duh u obrazovanje odraslih. Taj novi duh najbolje su izrazili socijalisti utopisti – Thomas Morus (1478. – 1535.) i Tommaso Campanella (1569. – 1639.). *Campanella* se javlja kao ogorčeni protivnik skolastike i prazne riječi koja je njegovana u okvirima crkvene ideologije. On je svojim idejama skrenuo pozornost na važnost usvajanja onih znanja koja su neposredno povezana sa životom čovjeka. Zajednički život, po njegovim shvaćanjima, ima poseban odgojni utjecaj. Odraslima se u takvom načinu života od mladih ukazuju pažnja i poštovanje. U idejama Campanelle ističe se važnost slobodnog vremena u obrazovanju odraslih.

I u djelu "Utopija" *Thomasa Morusa* susrećemo se sa slobodnim vremenom kao faktorom obrazovanja i učenja odraslih. U njegovim idejama također prepoznamo klice budućeg liberalnog (općeg) obrazovanja koje će se kao koncepcija u britanskoj andragoškoj misli i praksi održati sve do druge polovice 20. stoljeća. U Morovoj idealnoj državi samo se nekolicina priprema za profesiju, ali svi dobivaju obrazovanje i odaju se aktivnostima učenja tijekom cijeloga života. On stavlja naglasak na neformalno obrazovanje, na zabave koje su prilika za daljnje učenje i spoznavanje.

Sve ove ideje i praktične aktivnosti u kasnom srednjem vijeku predstavljaju pripremu za početak svjetovnog obrazovanja odraslih, iako će religijsko obrazovanje biti nastavljeno i u vremenu koje tek dolazi.

Razvoj u ekonomiji, znanosti i filozofiji bio je dobar temelj za razvoj prakse obrazovanja odraslih u *novom vijeku*. To je uočljivo na primjeru Engleske i Francuske. Raspadanje feudalnog društva bitno je utjecalo na obrazovanje odraslih u Engleskoj. Migracije stanovništva, povećanje gradske sirotinje, lošiji životni uvjeti radnika tražili su opismenjivanje i više obrazovanje. Formira se sustav škola za odrasle koje rade na opismenjivanju. Knjige i drugi tiskani izvori pridonose razvoju obrazovanja. Širi se pismenost u srednjoj klasi. Religija želi i dalje zadržati kontrolu nad obrazovanjem. Osnivaju se religijska društva koja se bave obrazovanjem. Svjetovno obrazovanje odraslih okreće se znanosti. Javljaju se nove ideje o obrazovanju odraslih. Javljaju se oblici neformalnog obrazovanja odraslih. Stvara se sustav škola s putujućim nastavnicima. U periodu pokreta za opismenjivanje radnika javlja se i djelovanje poznatog socijalista-utopista *Roberta Owena*. Ima veliko značenje za obrazovanje odraslih, posebno za obrazovanje radnika. U svojoj koloniji *New Lenark* otvorio je niz ustanova za obrazovanje djece i odraslih, nazvavši ih Novi institut. U okviru toga instituta niknule su knjižnice, čitaonice, večernje škole, muzej, održavana su predavanja, organizirane priredbe.

U *Engleskoj* se javlja i *čartistički pokret* koji ima i kulturnu ulogu. Čartizam, u kojem sudjeluje čitava radnička klasa Engleske, organizira masovan politički i prosvjetni rad za radnike: drži zborove i predavanja, otvara knjižnice, čitaonice i večernje škole i podiže političko-kulturni nivo radničke klase.

To su prve pojave organiziranog i sustavnog rada na obrazovanju odraslih. Otad obrazovanje i odgoj odraslih živi kao posebna društveno-andragoška aktivnost, ne sasvim bez prekida, prilagođavajući se sadržajem i organizacijom uvjetima u kojima se javila i razvijala. Andragoško iskustvo Engleske proučava se i prenosi u druge zemlje.

Francuska je drugi primjer gdje se u novom vijeku začela i održavala dinamična praksa obrazovanja odraslih. Na takvu praksu utjecala su ekonomska, politička i socijalna gibanja koja su prožimala i potresala francusko društvo. Velika Francuska revolucija donijela je preokret i na području obrazovanja. To je naročito istaknuto u projektima o obrazovanju čiji temelj čini filozofija cjeloživotnog učenja. Škola dobiva zadatak da organizira i obrazovanja odraslih. Država preuzima odgovornost i u području obrazovanja odraslih. Ideje izložene u projektima obrazovanja imaju demokratski karakter. One su izraz gledanja građanske klase na obrazovanje. U njima pronalazi utjecaj filozofije prosvjetiteljstva. U prosvjetiteljskim djelima francuskih materijalista enciklopedista Helvetiusa (1715. – 1771.) i Diderota (1713. – 1784.), kao i njihovih prethodnika – Voltairea (1694. – 1778.) i Rousseaua (1712. – 1778.) nalazimo i misli o potrebi širokog prosvjećivanja naroda. Poznata je njihova utopistička misao da se društvena sredina može izmijeniti prosvjećivanjem ljudi.

Doprinos u razvoju andragoške misli dali su i francuski socijalisti–utopisti 18. st. Saint Simon, Charles Fourier i Etienne Cabet, ističući osobito misao preodgajanja ljudi.

Osnivanje sindikata i političkih partija, posebno u drugoj polovici 19. stoljeća, utjecalo je na razvoj obrazovanja odraslih. Država se ponovo vraća na obrazovnu scenu poslije duge odsutnosti tijekom čitavog srednjeg vijeka. Tome je pridonijelo raspadanje feudalnog društva, nastajanje novih društvenih klasa (građanske i radničke klase), ubrzani razvoj znanosti i znanstvenih otkrića, industrijske i političke revolucije, nastanak novih filozofskih pravaca, posebno filozofije prosvjetiteljstva, koja je podvrgla kritici svaki autoritet, a posebno autoritet religije i njenih kanona. Pojava svjetovnih ustanova za obrazovanje odraslih oživjela je koncepciju o doživotnom obrazovanju začetu još u antičkim civilizacijama. Javljaju se različiti oblici neformalnog obrazovanja odraslih, povezanih s ekonomskom i političkom borbom radničke klase. Ideja o mogućnosti da se obrazovanjem utječe na odraslog čovjeka, o utjecaju obrazovanja na njegovo mijenjanje, na njegov intelektualni razvitak bila je uočljiva još u antičkim civilizacijama.

Ova ideja u novom vijeku još više dolazi do izražaja. Obrazovanje se promatra u funkciji poboljšanja kvalitete života: ekonomskog, socijalnog, političkog i osvajanja vlasti. Naglašava se njegova humanistička (antropološka) dimenzija. To je, pored ostalog, razlog zašto se suprotstavljene klase bore za prevlast u području obrazovanja.

Iako te misli i ideje nisu išle dalje od isticanja općih načela narodnog prosvjećivanja, one predstavljaju dragocjen dio današnje andragoške znanosti.

FAZA DESKRIPTIVNO-DEDUKTIVNE ANDRAGOGIJE

Deskriptivno-deduktivna faza u razvoju andragogije započinje u drugoj polovici 19. stoljeća kada se andragoška praksa pomalo diferencira od pedagoške i traje do 30-tih godina 20. stoljeća. Potrebe rada i društvenog života dovode do toga da obrazovanje odraslih postiže visok stupanj svoje razvijenosti što se naročito izražava *pokretom visokih narodnih škola i pokretom sveučilišnih ekstenzi*. Pored deskripcije andragoške prakse pokušavaju se rasvijetliti i mnoga teorijska pitanja kao, npr. mogućnosti i granice obrazovanja odraslih, obrazovanje odraslih i društvo, osnovni andragoški principi, oblici i metode rada s odraslima i dr. Ova je faza od velike važnosti za pojavu i evoluciju andragoške znanosti s obzirom da se javljaju prvi pokušaji u povijesti obrazovanja odraslih da se opći pedagoški i andragoški principi apliciraju na andragoško područje.

Prvo korištenje termina 'andragogija' pronađeno je kod njemačkog srednjoškolskog profesora *Alexandera Kappa* 1833. godine. U knjizi naslovljenoj „Platonove odgojne ideje” (Platon's Erziehungslehre) opisao je potrebu za cjeloživotnim učenjem. Počevši od ranog djetinjstva, dolazi do odrasle dobi s naslovom „Andragogija ili obrazovanje u odrasloj dobi” (Die Andragogik oder Bildung im mánlichen Alter). Na 60 stranica objašnjava da su obrazovanje, samopoimanje i odgoj karaktera prva vrijednost u ljudskom životu. Zatim se osvrće na stručno obrazovanje liječnika, vojnika, učitelja, govornika, vladara i muškarca kao oca obitelji. U općim pedagoškim okvirima on uključuje i kombinira obrazovanje unutarnje, subjektivne osobnosti (karaktera) i vanjskih, objektivnih kompetencija; učenje se ne događa samo posredstvom učitelja već i samopoimanjem i životnim iskustvom, te označava puno više od 'obrazovanja odraslih'.

Kapp ne objašnjava termin 'andragogija' te nije jasno je li ga je on izmislio ili ga je uzeo od nekog drugog. On nije razvijao teoriju, ali opravdava andragogiju kao praktičnu potrebu obrazovanja odraslih.

Pojam andragogije u ruskoj pedagoškoj literaturi 19. stoljeća koristi M. A. Olesnički 1885. godine kada raspravlja o problemima odgoja i obrazovanja u okvirima dobnih perioda od rođenja do starosti. Medinski u prvim desetljećima 20. stoljeća nastoji izdvojiti andragogiju kao samostalnu znanost. On govori o antropologiji kao znanosti koja se sastoji iz dva dijela: pedagogije i andragogije. Za njega je prva (pedagogija) znanost o odgoju djece, a druga (andragogija) znanost o obrazovanju odraslih. Međutim, ta koncepcija Medinskog propada te se uvodi i ustaljuje termin pedagogija odraslih kao dio pedagogije shvaćene kao sveobuhvatne znanosti o odgoju i obrazovanju. U Austriji i Njemačkoj početkom 20. stoljeća većina teoretičara zalaže se za korištenje pojma andragogija. Njemački teoretičar Rosenstock nastoji razlikovati andragogiju s jedne strane, a pedagogiju s druge strane. On pedagogiju i andragogiju ne shvaća kao znanost, već kao metodu, što je imalo negativne posljedice na konstituiranje andragogije kao znanosti.

U SAD-u u periodu između dvaju svjetskih ratova ima autora (M. Anderson, E. Lindoman) čija nastojanja prate njemačka iskustva i shvaćanja u pogledu utemeljenja andragogije kao znanosti.

Zanimljivu koncepciju andragogije razvili su nizozemski autori (Ten Have, Enckevort i drugi). Uz ostale zasluge njima pripada i ta da su pokušali predmet andragogije proširiti i na socijalni rad. Za konstituiranje andragogije zalagali su se F. Poeggeler i G. Hum.

U prvim desetljećima 20. stoljeća iskristalizirala su se dva termina koja su označavala znanost koja se bavi proučavanjem obrazovanja odraslih: andragogija i pedagogija odraslih.

Nakon II. svjetskog rata vode se intenzivne rasprave o identitetu i nazivu znanosti koja proučava pitanja obrazovanja i učenja odraslih. Te se rasprave i traganja o pojmu i predmetu andragogije, odnosno andragogije i pedagogije, te andragogije i drugih društvenih znanosti vode na svjetskoj razini.

UNESCO je, propagirajući filozofiju doživotnog obrazovanja, pridonio konstituiranju andragogije kao samostalne znanosti.

Ti i drugi momenti uvjetovali su da se poslije II. svjetskog rata andragogija u teoriji i u praksi podigne na nivo znanstvene discipline i da se problematika obrazovanja odraslih javi kao posebno područje znanosti o odgoju i obrazovanju s kompleksom svojih specifičnih problema koji u skladu s društvenim potrebama i njihovim razvojem zahtijevaju dobru znanstvenu analizu, studij i utemeljenje. Dakako, ovi i slični momenti u prvi su plan postavili još intenzivniji razvoj različitih ustanova za odgoj i obrazovanje odraslih u cijelom svijetu, i to na specifičan način, na način adekvatan različitim ideološkim, političkim i društvenim potrebama i nivou obrazovanja, prosvjete i kulturne svijesti odraslih u pojedinim zemljama.² Razvoj teorije i prakse obrazovanja odraslih u pojedinim zemljama tekao je različito i bio je u uskoj vezi s društvenim, socijalnim, ekonomskim, političkim, kulturnim i drugim uvjetima. Upravo iz tih razloga pojavljuju se i razvijaju različite koncepcije i pristupi obrazovanju odraslih. Međutim, ono što je zajedničko u svim tim pristupima jest činjenica da se na obrazovanje odraslih gleda kao na jedan od najvažnijih faktora napretka pojedine zemlje i čovječanstva u cjelini.

FAZA RELATIVNE SAMOSTALNOSTI ANDRAGOGIJE KAO ZNANOSTI

Posljednju, treću fazu u razvoju andragogije čini njezina relativna znanstvena autonomija. To se događa u periodu između dvaju svjetskih ratova, a naročito u poslijeratnom periodu. Ovu fazu sve više karakteriziraju empirijska istraživanja, u kojima i eksperiment dobiva odgovarajuće mjesto. Javljaju se mnoga teorijska djela u kojima se različita pitanja andragoške teorije i prakse analiziraju sa sociološkog aspekta, psihološkog, andragoško-filozofskog, didaktičko-metodičkog i dr. Osim toga, rasvjetljavaju se brojni problemi andragoške teorije i prakse s ciljem da se odgoj i obrazovanje odraslih kao opća društvena aktivnost znanstveno utemelji.

Velika vremena za termin 'andragogija' u obrazovanju odraslih na engleskom govornom području, došla su sa Malcolmom Knowlesom.

Knowles je izdao svoj prvi članak (1968.) o razumijevanju andragogije s provokativnim naslovom "Andragogy, not Pedagogy" (Andragogija, ne pedagogija). U kratko vrijeme termin andragogija, koja je sada označavala Knowlesov koncept, prihvaćen je diljem Sjeverne Amerike i ostalim zemljama engleskog govornog područja: "*U Sjevernoj Americi nijedan pogled na poučavanje odraslih nije toliko poznat ili prihvaćen entuzijastičnije od Knowlesovog opisa andragogije.*"³

I pored različite andragoške prakse, različito društvenih idejnih organizacija dominiraju uglavnom isti problemi:

- mjesto andragogije u sustavu znanosti i problem njezina naziva
- problem mogućnosti i granica odgoja i obrazovanja odraslih
- problem biti i sadržaja obrazovanja i odgoja odraslih
- problem karaktera i organizacije nastavnog rada s odraslima.

² Ogrizović, M. Problemi andragogije. Savez narodnih sveučilišta Hrvatske. Zagreb, 1966., str. 32-53

³ Pratt, D. D. Five Perspectives on Teaching in Adult and Higher Education. Malabar, FL: Krieger, Publishers, 1998., str. 13

Sve su to veoma aktualni problemi i sa stajališta prakse i teorije.

Obrazovanje odraslih i razvoj andragoške prakse u današnje vrijeme nije izolirani dio globalnog edukativnog sustava, nego je njegov integralni dio. Do sedamdesetih godina ono se u nas razvijalo kao relativno zatvoreni sustav, nasuprot tradicionalnom sustavu redovitog školovanja, namijenjenog prije svega, mladima. Razradom i prihvaćanjem koncepta permanentnog obrazovanja kao osnove svakog obrazovanja, stvorena je podloga za konstituiranje jedinstvenog odgojno-obrazovnog sistema, čiji je vezivni element upravo doktrina permanentnog obrazovanja.⁴

Osnovne promjene školskog sustava jesu programske, metodičke i organizacijske. One se ponajprije sastoje u tome što školovanje odraslih (povratno obrazovanje) postaje ravnopravan, a perspektivno i dominantan obrazovni put u svladavanju viših stupnjeva usmjerenog obrazovanja. Mladi bi se, naime, trebali što prije osposobiti za neko zanimanje, zaposliti se, a više stupnjeve obrazovanja svladati uz rad ili iz rada.

Institucije redovnog školskog obrazovanja trebaju preuzeti funkciju daljnjeg permanentnog obrazovanja, stručnog usavršavanja, prekvalifikacije i dokvalifikacije radnih ljudi, što je uvjetovano znanstvenim i tehničkim progresom. Time one prerastaju iz školskih u obrazovne ustanove koje ne razvijaju samo formalno nego i neformalno obrazovanje odraslih. Metodičke promjene su nove, mnogo elastičnije metode: dopisno-konzultativna nastava, različiti tečajevi, seminari, multimedijско obrazovanje, organizirano samoobrazovanje, a to su samo neke od mogućih didaktičkih inovacija globalnog sustava.

Transformacija obrazovanja odraslih sastoji se u njegovu rastvaranju kao posebnog obrazovnog sustava te srastanja u globalni edukativni sustav kao jedne faze permanentnog obrazovanja. Ono postaje integralno u smislu sadržaja, metoda i oblika. Obuhvaća :

- stručno i neprofesionalno obrazovanje
- kompenzacijsko i daljnje obrazovanje
- školovanje (povratno obrazovanje) i neformalno osposobljavanje.

Možemo reći da su predmet andragoškog istraživanja postupci obrazovnog i odgojnog rada (faze andragoškog ciklusa) na područjima stručnog i neprofesionalnog obrazovanja (područja obrazovanja i odgoja za rad, samoupravljanje, slobodno vrijeme i osnovno obrazovanje) u školskim i izvanškolskim oblicima obrazovanja i odgoja odraslih (školovanje, osposobljavanje i usavršavanje). Andragogija, zajedno s ostalim edukološkim znanostima, istražuje i pojave nenamjernog obrazovanja i odgoja odraslih.

U današnje doba ekonomskih i socijalnih promjena i brze tranzicije društva u „društvo znanja“ te demografske situacije prema kojoj populacija u Europi postaje sve starija javljaju se izazovi za novim pristupom obrazovanju i učenju. Zbog toga se sve više raspravlja o tzv. cjeloživotnom učenju, odnosno o aktivnosti učenja tijekom života, s ciljem unapređivanja znanja, vještina i sposobnosti unutar osobne, građanske, društvene i poslovne perspektive.

Ideja cjeloživotnog učenja javlja se već u Platonovu djelu „Republika“ no prvi ju je put u potpunosti artikulirao Basil Yeaxlee (1883. – 1967.), izvanredni profesor na katedri za psihologiju edukacije i predavač i mentor na Odsjeku za edukaciju na Oxfordu. U suradnji s Eduardom Lindemanom (1885. – 1953.), profesorom socijalnog rada koji se bavio obrazovanjem odraslih, osmislio je intelektualni temelj za razumijevanje obrazovanja kao kontinuiranog aspekta svakodnevnog života. Time su dotaknuli različite europske tradicije kao što je francusko poimanje edukacije kao permanentne i temeljene na praćenju razvoja obrazovanja za odrasle u Britaniji i Sjevernoj Americi. Cjeloživotno učenje definira se kao aktivnost učenja tijekom života s ciljem unapređivanja znanja, vještina i sposobnosti unutar osobne, građanske, društvene i poslovne perspektive.

⁴ Filipović, D. Permanentno obrazovanje : globalna strategija i model. Beograd : Privredna štampa, 1980.

OBRAZOVANJE ODRASLIH U HRVATSKOJ

OBRAZOVANJE ODRASLIH POČETKOM 20. STOLJEĆA IZMEĐU PRVOG I DRUGOG SVJETSKOG RATA

Posebnu ulogu obrazovanja odraslih početkom 20. stoljeća imala je Matica ilirska, kasnije Matica hrvatska i Hrvatsko-pedagogijski književni zbor.

Andragoška aktivnost u Hrvatskoj naročito je bila izražena početkom 20. stoljeća, prije početka Prvog svjetskog rata, kada se nastoje stečena iskustva u obrazovanju odraslih, temeljena na prosvjetiteljskoj ideji, konceptualno i teorijski osmisliti u sustavu obrazovanja odraslih.

U tom razdoblju nastaju nove andragoške ustanove, prije svega Pučko sveučilište u Zagrebu. Rasprava dr. Alberta Bazale pod naslovom „Pučka sveučilišna predavanja“ te prijedlog za formiranje Pučkog sveučilišta upućen vijeću Filozofskog fakulteta i Senatu sveučilišta otvara mogućnost ostvarivanja te ideje, što se i dogodilo 1907. godine. Slijede osnivanja ustanova u Karlovcu, Varaždinu, Splitu i drugdje.

Razvoj društvenih odnosa u novonastaloj državi (Kraljevina SHS i Kraljevina Jugoslavija) od 1918. do II. svjetskog rata može se promatrati u dva perioda razvitka:

- nastanak Kraljevine Jugoslavije
- uvođenje monarhističke diktature 1929. godine.

Andragoška misao proizlazi iz socijalno-političkih, ideoloških i nacionalnih sukobljavanja. Taj društveni kontekst imao je utjecaj na izgrađivanje sustava obrazovanja odraslih i razvoj andragoške misli u Hrvatskoj, nadograđivali su se postojeći modeli obrazovanja, ali i nastajali novi. Među različitim modelima i formama obrazovanja treba izdvojiti škole i tečajeve za obrazovanje odraslih, narodna sveučilišta, narodne knjižnice i čitaonice, prosvjetna društva, udruženja i organizacije.

Zakonska regulativa obrazovanja odraslih započela je 1919. godine, a 1929. donesen je Zakon o narodnim školama, koji je imao za cilj uvesti potpunu kontrolu u obrazovanje odraslih.

Posebno mjesto u obrazovanju odraslih pripada narodnim sveučilištima koja su osnovana još prije ulaska Hrvatske u jugoslavensku zajednicu. Ona su bila važna središta znanstvene, stručne, izdavačke i obrazovno-kulturne djelatnosti. U Pučkom sveučilištu (zahvaljujući dr. Albertu Bazali) ostvarivale su se i razvijale raznovrsne i bogate djelatnosti: seminari, tečajevi, ciklička predavanja, kulturno-umjetnički, znanstveno-popularni rada, izdavačka djelatnosti. Ističe se i djelatnost Seljačkog sveučilišta (1928. godine osnovao ga dr. Jure Turić), utemeljenog po uzoru na visoke narodne škole u Danskoj kao središte kulturno-prosvjetnog rada sa seljacima. Prosvjetna društva kontrolirala je država te je mnogima bio zabranjen rad kao npr. „Seljačkoj slozi“.

U novonastaloj državi nastojalo se izgraditi jedinstven sustav obrazovanja odraslih (državotvorne utemeljenosti), ne uvažavajući specifičnost povijesno-kulturnih razlika među narodima uključenima u obrazovanju odraslih.

OBRAZOVANJE ODRASLIH ZA VRIJEME DRUGOG SVJETSKOG RATA

Narodna sveučilišta u to su vrijeme imala znatnu tradiciju, bila su rasadnici znanstveno-popularnih aktivnosti, animatorska središta općeg obrazovanja i promicanja estetskoumjetničkog ukusa.

Seljačko sveučilište pri školi Narodnog zdravlja razvijalo je zdravstveno prosvjećivanje seljaka u dva pravca:

- utjecalo je na zdravstvenu kulturu sudionika u obrazovanju i njihovoj obitelji
- na širenje opće kulture, a ujedno se razvijala mreža animatora u seoskim sredinama.

Najraznovrsnija su bila javna predavanja, seminari, zimski i ljetni tečajevi, popraćeni tadašnjom audiovizualnom tehnikom i umnoženim pisanim materijalima. Važne su i aktivnosti Hrvatskog književno-pedagoškog zbora, različitih društvenih organizacija, narodnih knjižnica i čitaonica.

U doba II. svjetskog rata zamire aktivnost Seljačkog sveučilišta, tome pridonose ratni uvjeti, bijeda i siromaštvo. U tim okolnostima potiče se izdavačka djelatnost s orijentacijom na udžbenike, enciklopedijska izdanja i propagandne materijale. Pod utjecajem nacističke pedagogije (E. Krikea) edukacijom se nastoji reformirati društvena orijentacija.

U oslobodilačkim pokretima antifašista, organiziraju se sustavi obrazovanja u koje ulaze prosvjetno-političke aktivnosti odraslih, analfabetski tečajevi, kulturno-umjetničke manifestacije, znanstveno-popularna predavanja te tečajevi prve pomoći i vojna obuka.

OBRAZOVANJE ODRASLIH OD 1945. DO RANIH PEDESETIH GODINA

Prevladavaju sovjetski utjecaji koji djeluju na prožimanje tradicionalnog prosvjetiteljstva sa sovjetskom ideološkom orijentacijom. Izražena je težnja za dokidanjem znatne nepismenosti, nastaje mnogo tečajeva za opismenjivanje, narodne knjižnice i čitaonice, škole, prosvjetna društva, narodna sveučilišta i domovi kulture po sovjetskom uzoru. Unatoč tome, kao posljedica loših uvjeta rada rezultati su ograničeni, osobito na području opismenjivanja.

Prekida se veza s „buržoaskom pedagogijom i pedagogijom odraslih“. Dominiraju prijevodi sovjetske stručne literature i članaka.

Skraćeno večernje školovanje i ubrzani tečajevi organizirani su kako bi se zadovoljile znatne potrebe za kadrovima.

OBRAZOVANJE ODRASLIH OD RANIH PEDESETIH DO 1965. GODINE (ZLATNI PERIOD ANDRAGOGIJE)

Nastaju nove andragoške ustanove i organizacije. Godine 1945. osnovan je Savez narodnih i radničkih sveučilišta. Prioritetni zadatci Saveza bili su unaprjeđivanje rada na obrazovanju andragoških kadrova, izdavanje andragoškog časopisa i druge stručne literature, stručni i znanstveno-istraživački rad te širenje i razvijanje mreže obrazovnih ustanova.

Počinje izlaziti časopis „Narodno sveučilište“, kasnije preimenovan u „Obrazovanje odraslih“ i naposljetku „Andragogija“.

Započinje široka djelatnost Saveznog centra za izobrazbu rukovodnih kadrova u privredi. U obrazovanju visokih i srednjih rukovodnih kadrova nazire se kasnije edukacija menadžera. Lansiran je suvremeniji američki program TWI i provedena izobrazba instruktora. Raznovrsne aktivnosti Saveznog centra razvijene su u suradnji sa stranim ekspertima tijekom njihovih dolazaka i boravka, a također i tijekom boravka naših stručnjaka u inozemstvu. Centar izdaje i časopis „Izobrazba rukovodilaca“ te andragošku literaturu. Treće je izvorište inovacija u obrazovanju odraslih pri Radničkom sveučilištu u Zagrebu.

Poboljšanja u andragoškoj djelatnosti rezultat su novih obrazovnih potreba, boljih uvjeta i inventivnijeg realiziranja obrazovnih mogućnosti. Ističe se da se obrazovanje odraslih mora zasnivati na određenom institucionalnom sustavu i raznovrsnoj i dinamičkoj organizaciji odgojno-obrazovnog rada, čime se prekida improvizirani i počinje sustavan rad. Sustavan rad na obrazovanju andragoških kadrova započinje nakon 1958. godine, kada je osnovana Škola za andragoške kadrove u sastavu Saveza narodnih i radničkih sveučilišta. Škola je postala originalni model neformalnog obrazovanja i po svojoj djelatnosti, dometima i utjecajima uskoro je premašila ne samo granice Hrvatske i tadašnje Jugoslavije već postala mjesto okupljanja andragoga iz cijeloga svijeta. Započelo se sa seminarima u Ljetnoj školi u Poreču, a to se uskoro proširilo i na Zimsku školu. Krajem pedesetih i početkom šezdesetih godina uvode se predavanja (Zagreb,

1957.), studijske discipline i katedre (Rijeka, 1961., Zagreb) za andragoške studije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, Visokoj industrijsko-pedagoškoj školi u Rijeci i na Filozofskom fakultetu u Zadru.

Najvažnija postignuća u ovom razdoblju jesu proširenje mreže obrazovnih ustanova i početci profesionalizacije andragoških kadrova potpomognuti njihovim neformalnim obrazovanjem, kao i visokoškolskim studijem uz istraživačke projekte i već ostvarenu izdavačku djelatnost.

OBRAZOVANJE ODRASLIH OD 1965. DO 1980. GODINE

Širi se mreža radničkih sveučilišta, lansiraju programi obrazovanja samoupravljača i društveno-ekonomskog obrazovanja. Započeta privredna reforma otvorila je nove perspektive i očekivanja:

- prelazak s dirigitane ekonomije na područje slobodnog tržišta
- drukčiji položaj privrednih poduzeća i promjene društveno-ekonomskih odnosa
- prestanak centraliziranog odlučivanja, više slobode u rješavanju svakodnevnih problema.

Masovno obrazovanje odraslih u velikim skupinama uglavnom je prevladavano aktivnostima malih studijskih grupa, oblicima kao što su seminari, tečajevi, kolokviji, simpoziji. Animacija postaje vrijedan način aktivnosti, osobito centra za kulturu, a konzultacije komponenta dopisnog obrazovanja. U neformalnom obrazovanju odraslih češće su demonstracije i praktičan rad, diskusije, razgovor i druge metode. Partijski komiteti, sindikati, privredne komore, zavodi za zapošljavanje itd., povećale su pažnju na područja društvenog obrazovanja. Narodna i radnička sveučilišta izgubila su pravo baviti se formalnim obrazovanjem, ukidaju se više škole, a u ostalima nastava je tradicionalna. Od 1965. do 1978. godine smanjio se broj narodnih i radničkih sveučilišta sa 129 na 91 i smanjile su se andragoške aktivnosti. Škola za andragoške kadrove ima tada najveća i imponantna postignuća. Omogućena je međunarodna razmjena iskustva, nerijetko interdisciplinarni pristupi andragogiji.

Formiran je Andragoški centar, organizator i koordinator brojnih aktivnosti, inicirano je osnivanje Društva andragoga, poticana je izdavačka djelatnost, uspostavljen je poligon za realiziranje istraživanja, ostvarena sprega u djelovanju Centra i Škole, andragoga iz prakse i nastavnika visokoškolskih ustanova.

OBRAZOVANJE ODRASLIH TIJEKOM OSAMDESETIH

Društvena kriza postaje politička, ekonomska, kulturna, moralna. Državne i paradržavne ustanove i poduzeća sve manje ulažu u obrazovanje odraslih. Komercijalizacija obrazovanja pođa sudionike u edukaciji, oni moraju plaćati gotovo sve troškove, gasi se obrazovanje nepismenih i polupismenih radnika. Slijede programi iz općeg i estetskog obrazovanja, tečajevi narodne obrane i zaštite su besplatni. Osiguran je rad tečajeva zaštite na radu i u porastu su tečajevi vožnje. Sve je više sudionika koji uče strane jezike. Forsira se ideološko, marksističko, političko obrazovanje, najviše putem političkih partijskih te sindikalnih škola. Andragoški centar u suradnji sa UNESCO-om izdaje knjigu „Adult Education in Jugoslav Society“. U Zagrebu i Rijeci brane se doktorati iz andragogije, tu se obavlja i najveći broj znanstvenih istraživanja. Škola za andragoške kadrove i dalje radi, ali je malo inovacija, novih programa i sve je više novih sudionika iz vojnih te paravojnih jedinica.

OBRAZOVANJE ODRASLIH NAKON RUŠENJA BERLINSKOG ZIDA

Neka područja andragogije i dalje su se razvijala, osobito učenje stranih jezika te svladavanje znanja za rad na računalima, transformacija općenarodne obrane u intenzivnu vojnu

obuku. Ovo razdoblje obilježava nestanak ideološko-političkog i sindikalnog obrazovanja, i ekspanzija religijskog odgoja. Realiziraju se tri modaliteta: formalno, neformalno i informalno.

U Hrvatskoj su registrirane 324 ustanove za izvođenje verificiranih oblika obrazovanja. Prevladava stjecanje kvalifikacija, a dominantan je oblik konzultativno-instruktivni. Sudionici uglavnom snose sami troškove obrazovanja, a tečajeva i škola za nepismene i polupismene nema. Neformalno obrazovanje znatnije odgovara novim i promijenjenim obrazovnim potrebama. Najviše je interesa za stručnom izobrazbom i usavršavanjem, a potiče se školovanje i usavršavanje menadžera. Više je interesa za seminare, obrazovne grupe, radionice u kojima sudionici mogu aktivno participirati. Dopisno obrazovanje stagnira jer izostaju potrebna znatna financijska ulaganja. Informalno obrazovanje ostvaruje se međusobnim osobnim kontaktima, projektima učenja, medijima, bibliotekama, prirodnim i situacijskim učenjem. Informalno obrazovanje i samoobrazovanje neslućeno se šire, pa je sve to znatno teže pratiti od onoga što se zbiva u formalnom i neformalnom obrazovanju.

ZAKLJUČAK

Povijest obrazovanja odraslih u svijetu pokazuje da su se početci organiziranog i sustavnog obrazovno-odgojnog rada s odraslima javili u uvjetima razvijene kapitalističke proizvodnje i brojne radničke klase, izražavajući društvenu i ekonomsku potrebu zemlje u kojoj su nastali. Iznimka je samo Danska u kojoj se obrazovanje odraslih prvenstveno javlja kao nacionalno-romantičarski i agrarni pokret, što ima svoje povijesno-društveno i ekonomsko opravdanje. Međutim i andragoški pokret u Danskoj početkom 20. stoljeća sve se više okreće potrebama života i proizvodnje, a to je još jedna potvrda da je obrazovanje odraslih nerazdvojni dio općeg društvenog kretanja.

U Hrvatskoj se andragoška praksa počela intenzivnije razvijati nakon svjetskih ratova u skladu s društvenim, ekonomskim i političkim promjenama. Među različitim modelima i formama obrazovanja koji su aktivni i još danas, treba izdvojiti škole i tečajeve za obrazovanja odraslih, narodna sveučilišta, narodne knjižnice i čitaonice, prosvjetna društva, udruženja i organizacije. U pučkim učilištima, kojima pripada važno mjesto u obrazovanju odraslih na području Hrvatske, ostvarivale su se i razvijale raznovrsne i bogate djelatnosti putem seminara, tečajeva, cikličkih predavanja, kulturno-umjetničkog znanstveno-popularnog rada, izdavačke djelatnosti. U današnje vrijeme pokušavaju se zadovoljiti obrazovne potrebe odraslih radi sve zahtjevnijeg područja rada ili se jednostavno pokušavaju zadovoljiti potrebe odraslih za uključenjem u cjeloživotno obrazovanje.

U budućnosti obrazovanje će postati sastavni dio čovjekova rada i života - nastat će društvo koje uči tijekom cijelog života. S obrazovnim potrebama odraslih u budućnosti će se razvijati i andragoška praksa. Predviđa se nestajanje razlika između formalnog i neformalnog obrazovanja, usavršavanje obrazovne tehnologije, individualizacija obrazovanja, uklanjanje razlika između obrazovanja i rekreacije. Obrazovanje će biti pristupačnije svakoj životnoj dobi i biti će zastupljeno cijelog života.

LITERATURA

- Andragogija (1998). Zagreb: Školska knjiga.
Babić, G. (1990). Andragoška nauka i praksa u susret 3. milenijumu, „Andragogija“, br. 4-6
Bilandžija, D. (1998). Obrazovanje odraslih: (organizacija, marketing i izvođenje). Zagreb: Madrid.
Filipović, D. (1980). Permanentno obrazovanje: globalna strategija i model. Beograd: Privredna štampa.
Andragoške teme (2001). Rijeka.

- Klapan, A. Matijević, M. (ur.) (2002). *Obrazovanje odraslih i cjeloživotno učenje*. Zbornik radova međunarodne konferencije *Obrazovanje odraslih u Republici Hrvatskoj u kontekstu cjeloživotnog učenja*. Zagreb: Hrvatsko andragoško društvo.
- Klapan, A. (2004). *Teme iz andragogije*. Rijeka (vlastita naklada).
- Matijević, M. (1985). *Suvremena organizacija obrazovanja odraslih*. Zagreb.
- Mrmak, I. (1990). *Novo paradigmatičke osnove nauke i razvoj andragogije*. „Andragogija“ br. 4-6.
- Ogrizović, M. (1966). *Problemi andragogije*. Savez narodnih sveučilišta Hrvatske. Zagreb.
- Ogrizović, M. i Sučić, S. (1983). *Dvadeset pet godina rada Škole za andragoške kadrove*. Zagreb.
- Pastuović, N. (1999). *Edukologija – integrativna znanost o sustavu cjeloživotnog obrazovanja i odgoja*. Zagreb: Znamen.
- Pongrac, S. (1990). *Inoviranje obrazovanja odraslih*. Zagreb: Andragoški centar.
- Pratt, D. D. and Associates (1998). *Five Perspectives on Teaching in Adult and Higher Education*. Malabar, FL: Krieger, Publishers.
- Samolovčev, B. (1963). *Obrazovanje odraslih u prošlosti i danas*. Zagreb: Znanje.
- Samolovčev, B. (1979). *Opšta andragogija*. Sarajevo: Veselin Masleša.
- Savičević, D. (1989). *Koncepcija obrazovnih potreba u andragogiji*. Andragoška biblioteka.
- Vrcelj, S. & Mušanović, M. (2001). *Prema pedagoškoj futurologiji (škola budućnosti)*. Rijeka: Hrvatsko pedagoško-književni zbor.
- Zbornik radova 2. međunarodne konferencije (2004). *Obrazovanje odraslih - ključ za XXI. stoljeće*. Zagreb: Hrvatsko andragoško društvo.

The Development of Andragogy as a Scientific Discipline

Abstract: Andragogy is a fairly young science that has developed in terms of pedagogy. Although andragogy has a very long and rich practice as a theory, it systematically began to develop in the 19th century. The second half of the 20th century is considered to be the period of its most productive and most intense development, the period in which andragogy became a relatively independent scientific discipline. The name of Malcolm Knowles is mentioned who, in his article "Andragogy, not pedagogy" established the concept of adult education in English-speaking countries. The paper starts with data on the historical development of adult education through three main stages development-stage integral unity of adult education with pedagogy and sociology, which runs from 4th to 19th centuries, stage descriptive-deductive adult education from the second half of the 19th century to 30-ies of the 20th century, and phase of relative independence of adult education as a science that is going on between the two World Wars and the postwar period. It follows the historical development of adult education in Croatia since the beginning of the 20th century until after the fall of the Berlin Wall. The paper ends with the prediction of the future of adult education.

Key words: andragogy, lifetime education, stages of development, adult education, historical development

Entwicklung der Andragogik als wissenschaftliche Disziplin

Zusammenfassung: Andragogik ist eine relativ junge Wissenschaft, die im Rahmen der Pädagogik entwickelt wurde. Obwohl sie eine lange Praxis als Theorie hat, wurde sie erst im 19. Jahrhundert systematisch entwickelt. Die zweite Hälfte des 20. Jahrhunderts gilt als die Periode ihrer fruchtbarsten und intensivsten Entwicklung, in der die Andragogik zu einer relativ unabhängigen wissenschaftlichen Disziplin wurde. Es wird der Name Malcom Knowels erwähnt, der mit seinem Artikel „Andragogik, nicht Pädagogik“ den Begriff der Andragogik in den englischsprachigen Ländern etablierte. Die Arbeit beginnt mit Informationen über die historische Entwicklung der Erwachsenenbildung durch drei Phasen - die Phase der Einheit der Andragogik mit Pädagogik und Soziologie, die vom 4. bis zum 19. Jahrhundert dauert, die Phase der deskriptiv- deduktiven Andragogik von der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts bis zu den 30-er Jahren des 20. Jahrhunderts und die Phase der relativen Selbstständigkeit der Andragogik als Wissenschaft zwischen den beiden Weltkriegen und in der Nachkriegszeit. Es folgt die historische Entwicklung der Erwachsenenbildung in Kroatien vom Anfang des 20. Jahrhunderts bis nach dem Fall der Berliner Mauer. Die Arbeit endet mit einer Prognose für die Zukunft der Erwachsenenbildung.

Schlüsselbegriffe: Andragogik, lebenslange Ausbildung, Entwicklungsstadien, Erwachsenenbildung, historische Entwicklung